

SOSYAL, KÜLTÜREL VE EKONOMİK YÖNLERİ İLE EĞİRDİR

1. EĞİRDİR SEMPOZYUMU

31 AĞUSTOS - 01 EYLÜL 2001

EĞİRDİR / ISPARTA

EĞİRDİR MEVLEVÎHÂNESİ VE GERMİYANOĞLU MUSA BEY'İN TEMLİKİ İLE SULTAN VELED'İN VAKFI*

Yrd. Doç. Dr. Sadi S. KUCUR**

Eğirdir Mevlevihanesi'nin tarihi hem Mevlevîliğin Anadolu'daki merkezlerinden birisini gün ışığına çıkarmak, hem de Eğirdir'in sosyal ve kültürel tarihine bir katkı sağlamak açısından önemlidir. Günümüze kadar bu mevlevîhâne ile ilgili bir araştırma yapılmadığı gibi, Isparta ve Eğirdir ile ilgili yayınlarda da yeterli bir bilgiye rastlanmamaktadır. Bu çalışmamızda Eğirdir Mevlevîhânesi ile ilgili olduğu pek bilinmeyen bir vakfiyeyi tanıtacak, dolayısıyla mevlevîhânenin kuruluşu ile daha sonraki tarihini de ortaya koymaya çalışacağız.

Mevlevîhânenin kuruluşu hakkındaki mevcut bilgi, önemli bir Mevlevî kaynağı olan, ancak geç bir dönemde, XVIII. yüzyılda Sâkib Dede (v. 1148/1735) tarafından yazılan *Sefîne-i Nefîse-i Mevleviyân* adlı esere dayanır. Buna göre, Karahisar (Afyon) Mevlevîhânesi şeyhi Divâne Mehmed Çelebi'nin¹ (v. 951/1544'ten sonra), Cezayir, Sakız Adası, Sandıklı, Midilli Adası gibi bir çok merkeze halife gönderdiği, Eğirdir Kalesi'ne de Nurullah Dede'yi tayin ettiği rivayet edilmektedir². Hatta bu bilgilere dayanarak Divâne Mehmed Çelebi, Ulu Ârif Çelebi'den (v. 719/1319) sonra Mevlevîliği en çok yayan kişi olarak kabul edilir³. Mevlevîlik tarihi ile ilgili araştırmalarda ise bu bilgiler tahkik edilmeden tekrar edilegelmiştir⁴. Aslında Sâkib Dede'nin eserinden bir çok vesile ile

* Bu araştırmayı yaparken yardımlarını gördüğüm Bârihüdâ Tannkorur, Yrd. Doç. Dr. Sezai Küçük, Doğan Çelik ve Mehmet Ünsal'a teşekkür ederim.

Marmara Üniversitesi Fen.Edb.Fak. Tarih Bil. / İSTANBUL.

¹ Hakkında geniş bilgi için bkz: Reşat Öngören, *Osmanlılar'da Tasavvuf Anadolu'da Süfîler, Devlet ve Ulemâ (XVI. Yüzyıl)*, İstanbul 2000, s. 209-217; Nihat Azamat, "Divâne Mehmed Çelebi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, IX, s. 435-437; Mustafa Çıpan, "Mevlevî Şeyhlerinden Divâne Mehmed Çelebi", *7. Millî Mevlânâ Kongresi (Tebliğler) 3-4 Mayıs 1993 Konya*, Konya 1994, s. 97-108; Yusuf İlgar, *Afyonkarahisar'da Mevlevîlik*, İstanbul 1992, s. 22-32; Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul 1983, s. 101-112, 473-493.

² 1, Kahire 1283, s. 47. Halife gönderilen diğer merkezler için bkz: Gölpınarlı, a.g.e., s. 119-122, 334. Burada Karahisar Mevlevîhânesi şeyhi Divâne Mehmed Çelebi'nin diğer merkezlere halife göndermesi dikkat çekici bir durumdur. Çünkü halife tayini genellikle Konya postnişini tarafından yerine getirilen bir icraattir. Bu hususun Mehmed Çelebi'nin nüfuzlu kişiliğiyle ilgili olduğu aşikârdır. Ancak tarikatın merkez-taşra ilişkileri bakımından bu uygulamanın üzerinde durulması gerekir.

³ Gölpınarlı, a.g.e., s. 121; Azamat, a.g.m., s. 436.

⁴ Bkz: Dipnot 1'de zikredilen araştırmalar.

faydalanan Mevlevîlik mütehasssısı Abdülbâki Gölpınarlı, buradaki bilgileri diğer kaynaklarla mukayese ettiğinde bazı kronoloji ve bilgi yanlışlıkları tespit etmiştir⁵. Eserin bu özelliğini de göz önünde bulundurarak konumuzla ilgili verilen bilgiyi ihtiyatla karşılamak gerekir.

Nitekim Eğirdir Mevlevihanesi'nin Dîvâne Mehmed Çelebi döneminden yani XVI. yüzyıl başlarından çok önce kurulduğunu gösteren Arapça bir vakfiye mevcuttur. 1107 (1695)'de Afyon şer'i sicil defterine kaydedilen bir sureti⁶ günümüze ulaştığı halde, kayıtlı bulunduğu yer itibariyle bu vakfiyeden Eğirdir ile ilgili yayınlarda hiç bahsedilmemektedir. Vakfiye suretinin fotoğrafı, latin harfli metni ve hülâsası ilk defa 1942'de Süleyman Gönçer tarafından yayınlanmıştır⁷. Mustafa Çetin Varlık ise, bu suretin fotoğrafını vermiş ve vakfiyedeki bilgilerin Germiyanogulları açısından önemini belirtmiştir⁸. Ayrıca Afyonkarahisar tarihiyle ilgili yayınları bulunan Yusuf Ilgar da, bu vakfiye hakkında bilgi vermektedir⁹. Ancak bir kaç yönden önemi olan bu vakfiye henüz lâyıkıyla tahlil edilmediği gibi mevcut yayınlarda da eksiklik ve önemli yanlışlıklar bulunmaktadır.

Vakfiyeyi şu şekilde hülâsa etmemiz mümkündür: Emîr Musa Beg b. Ya'kub Han ez-Germiyan Ališîr, Eğirdir şehrinde sınırları Bâzistan'dan Penbe Pazarı'na¹⁰, Kemer Kapı'dan Hendek-i Kal'a'ya ve iki taraftan Halv(e)gân (?) Suyu'na uzanan emlâki el-Emîrû'l-ârif Muhammed Bahâüddin'e temlik etmiştir. Muhammed Bahâüddin de kendi mülkiyetine geçen bu emlâki, Eğirdir merkezindeki tekkenin sakinlerinden bekâr Mevlevî fukarasına günde 18 dirhem, mütevellîye 2 dirhem, geri kalanı külliye'nin menfaatine ve bir kısmı Hz. Muhammed'in şefaati için Medine fukarasına ve Mevlevî hulefasına verilmek üzere kadı ve şahitler huzurunda vakfetmiştir. Vakfiyenin tarihi 18 Rebiulâhır 765 (24 Ocak 1364)'tir. Sicile ise 15 Rebiulevvel 1107 (24 Ekim 1695) tarihinde kaydedilmiştir¹¹. Temlikin ve vakfiyenin sıhhatine şahadet edip hükmeden Eğirdir kadısı Burhanüddin Ebû Bekr el-Hızır'dır. Vakfiye metninin

⁵ Gölpınarlı, a.g.e., s. 16, 111-112, 122-124 ve diğer muhtelif sayfalar. "Sâkıb Dede, rivayetleri hiç düşünmeden, asıllarını araştırmadan yalnız ifadeyi mustalah bir şekle sokup çalاکalem yazmıştır. Ona göre ne zaman vardır, ne mekân" (s. 111). Ayrıca bkz: Azamat, a.g.m., s. 436.

⁶ Afyon Müzesi, Şer'i Sicil Defteri, nr. A.7 (1064), metin nr. 144. Şimdi bu defter herhalde Ankara Millî Kütüphane'de bulunmaktadır.

⁷ "Değerli Bir Belge, Bir Vakıfname", *Taşpınar Afyon Halkevi Mecmuası*, 89-90-91 (Haz.-Tem.-Ağust. 1942), s. 110-113; 92 (Eylül 1942), s. 151-152 (Vakfiyenin fotoğrafı).

⁸ *Germiyan-oğulları Tarihi (1300-1429)*, Ankara 1974, s. 49, 96, 108, s. 181/C (ves. 3).

⁹ "Afyonkarahisar Mevlevihânesi", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2 (Mayıs 1996), (II. Milletlerarası Osmanlı Devleti'nde Mevlevihâneler Kongresi Tebliğler), Konya 1996, s. 116; Aynı yazar, *Afyonkarahisar'da Mevlevîlik*, İstanbul 1992, s. 58-59. Bu iki yayında vakfiyenin Afyonkarahisar Mevlevihanesiyle hiç ilgisi olmadığı halde, buraya yapılan bazı vakıf ve vakfiyeler başlığı altında zikredilmektedir. Aynı yazar, "Karahisar-ı Sahip Sancağında Şer'i Mahkeme Sicilleri ve Sicillerden Seçmeler", 2. *Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, 3-4 Mayıs 1991, Afyon, s. 141.

¹⁰ Bu pazar adını S. Gönçer "Peynir Pazarı" şeklinde okumuş, diğer iki araştırmacı da bu yanlışlıktı tekrar etmişlerdir.

¹¹ S. Gönçer, vakfiyenin suretini Karahisar-ı Sahip kadısı Mevlânâ Mehmed b. Abdüssamed'in Eğirdir'deki kaydından naklettiğini belirtiyor (a.g.m., s. 113). Diğer iki araştırmacı da bu ismi veriyorlar (Varlık, a.g.e., s. 49; Y. Ilgar, *Afyonkarahisar'da Mevlevîlik*, s. 59; Aynı yazar, a.g.m., s. 141). Kaydın aslını göremedik. Ancak Gönçer ve Varlık'ın verdiği iki ayrı fotoğraf ile yine Gönçer'in latin harfli verdiği metinde kadı'nın adına rastlayamadık. Eğirdir şer'i sicilleri ise maalesef günümüze ulaşmadığı için inceleme imkânı olmamıştır.

üzerinde orijinal vakfiyeden daha sonra çıkartılan suretleri tasdik eden 5 kadının adı bulunmaktadır¹². Bu vakfiye açıklayacağımız üzere sonradan yenilenmiş olduğu için, vakfiyenin kesin tarihini bilmediğimiz ilk tanzimine 10 kişi¹³, bize ulaşan yenilenmiş vakfiyeye ise 6 kişi¹⁴ şahitlik etmiştir.

Vakfiye metnine göre, araziye temlik eden Emir Musa Bey'in Germiyanoğlu I. Yakub Bey'in (1300-1340) oğlu olduğu anlaşılmaktadır. Daha önce Mustafa Ç. Varlık'ın da tespit ettiği gibi¹⁵, Musa Bey'in adı yalnız bu vakfiyede geçmektedir ve onun varlığını şimdilik sadece bu kaynaktan öğrenmekteyiz. Ancak vakfiyeyle ilgili yayınların hepsinde temlik yapan Musa Bey vâkıf olarak zikredilmekte, asıl vâkıf Muhammed Bahâüddin'den ise hiç bahsedilmemektedir. Burada temlik uygulaması üzerinde biraz durmamız gerekmektedir. Mülk edindirme anlamına gelen bu Arapça kelime terim olarak, sıradan alınıp satılan emlak için söz konusu olmayıp hükümdar veya emir tarafından mîrî yani devlete ait bir arazinin menfaatlerinin veya rakabesinin yani gelirinin bağış veya satış yoluyla bir cihete tahsis edilmesi anlamına gelir¹⁶. Bu belgeye göre öncelikle bir temlik söz konusudur; yani temlik ve vakıf muamelesinin yapıldığı tarihte Eğirdir'e hâkim olduğu anlaşılan Germiyanoğlu Emir Musa Bey tasarrufu altındaki bu şehirde beyliğine ait olup sınırları verilen emlakî Muhammed Bahâüddin'e temlik etmiştir¹⁷. Vakıf hukukuna göre, vakfedilecek emlakın vâkıfın mülkiyetinde olması gerekir. Dolayısıyla mîrî arazi doğrudan vakıf yapılamaz; eğer devlet başkanı tasarruf yetkisi altındaki bu topraklardan bir vakfa tahsiste bulunmak istiyorsa veya ondan böyle bir talepte bulunulmuş ise, bunu ancak söz konusu araziye temlik yoluyla vakfı yapacak kişinin mülkiyetine vermek suretiyle gerçekleştirebilir¹⁸.

¹² Antalya hâkimi Numan b. Musa, el-Hac İshak Fakih b. el-Halil, Antalya hâkimi Ali b. İshak, Eğirdir kadısı Halil b. İbrahim ve yine Eğirdir kadısı el-Hac Ali. Bunlardan İshak Fakih'in bazı vakfiyeleri tasdik etmesinden onun Germiyanoğulları döneminde kadı olduğu, Kütahya'da vakıfları bulunduğu ve 1381 yılında Süleyman Şah'ın kızının Yıldırım Bayezid'e verilmesi sırasında Bursa'ya giden heyetin başında bulunduğu bilinmektedir (Varlık, a.g.e., s. 57-58, 110 dn. 25a, 100, 150-154).

¹³ el-İmamü'z-zâhid Necmüddin b. Ebî Bekr b. Ebî Bekr b. Ramazan, es-Sadrü'l-imam seyyidü'l-müderresin Burhanüddin Yahya b. Ebî Bekr el-müderres, Seyyidü'l-huffâz Cemalüddin Muhammed b. Ahmed en-Nahcivânî, el-İmamü'l-ecel Ziyâüddin Muhammed b. Osman b. Hasan, el-İmamü'l-ecel seyyidü'l-huffâz Hüsamüddin b. İsa b. el-Hac Behrüddin, el-İmamü'l-ecel Sadrüddin b. Alişir b. Toğan, Zeynü'l-Hac ve'l-Harameyn bi(?) - Şücaüddin el-Hac Yakut b. Abdullah, İbrahim b. İsmail b. Abdullah, Sarımüddin Sadve(?) Zülkameyn, Şemsüddin Emir hac b. Zekerîya b. Hamza.

¹⁴ Sirâcü'l-Medâric (?), Yahya b. Davud, Abdullah b. Ahmed en-Neccârî, Muhammed b. Ali, İsmail b. Mikâil, Eyyub b. Muhammed en-Neccârî.

¹⁵ Varlık, a.g.e., s. 49, 96.

¹⁶ Temlik uygulaması hakkında daha fazla bilgi için bkz: Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi I: 1300-1600*, (Trc.: Halil Berktaş), İstanbul 2000, s. 163-169; Mehmet Zeki Pakalın, "Temlikname", *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, III, İstanbul 1993, s. 455; Halil Sahillioğlu, "İkinci Keykâvus'un Bir Mülknâmesi", *Vakıflar Dergisi*, VIII (1969), s. 57-65.

¹⁷ Bu tür bir işlem mülknâme veya temliknâme adı verilen belgelerle tespit edilebileceği gibi, burada olduğu üzere arazinin vakfa dönüştürülmesi maksadıyla temlik yapılmışsa, vakfiye metni bu iki işlemi birlikte tespit eden bir özellik taşımaktadır. Bu uygulamanın vakfa konu olan arazinin önceden devlete ait olmasından doğacak muhtemel ihtilafları ortadan kaldırmak için yapıldığını tahmin etmek mümkündür.

¹⁸ Bu konuda daha fazla bilgi için bkz: Ahmet Akgündüz, *İslâm Hukukunda ve Osmanlı Tatbikatında Vakıf Müessesesi*, Ankara 1988, s. 447-451.

Şimdi asıl vâkıf Muhammed Bahâüddin'in kimliği üzerinde duralım. Vakfiyede vâkıf "irfan sahibi emîr, vukuf sahibi velî, Rabbânî sırların hazinesi, ilâhî nurların kaynağı" ibareleriyle tanımlanmakta ve "azîz olan sırrı kutsansın" dua cümlesiyle anılmaktadır. Bu ifadelerden onun tasavvufî bir kişiliğe sahip olduğu, hatta vakıf ciheti mevlevîhâne olduğuna göre, Mevlevî tarikatının önemli şahsiyetlerinden birisi olduğu anlaşılmaktadır. Vakfiyenin yazıldığı 765 (1364) yılından önce, Germiyanoglu I. Yakub Bey'in veya oğlu Musa Bey'in hayatta olabileceği bir dönemde, yani XIV. yüzyılın ilk yarısında veya ortalarında, Mevlevî büyüklerinden bu ismi taşıyan Mevlânâ'nın oğlu ve Konya Mevlevî Dergâhı postnişini Sultan Veled'i biliyoruz. Sultan Veled 623 (1226)'te doğmuş, ve 683 (1284)'ten vefat tarihi olan 712 (1312) yılına kadar 29 yıl şeyhlik yapmıştır. Sultan Veled, babası Mevlânâ'nın fikirleri doğrultusunda Mevlevîlik tarikatını kuran ve yayan kişi olarak bilinir¹⁹. Onun Eğirdir'e gelip gelmediği veya halife gönderip göndermediği hususunda bir kayda rastlanmamaktadır. Ancak Sultan Veled'in teşkilâtçılığı ve Germiyanogulları'nın Mevlevîliğe duydukları yakın ilgi dikkate alındığı takdirde, Muhammed Bahâüddin'in Sultan Veled olduğu kuvvetle muhtemel görünmektedir. O zaman bu temlik ve vakıf muamelesinin Sultan Veled'in vefatından yani 712 (1312) yılından önce yapılmış olması gerekir. Bize ulaşan vakfiye metni üzerindeki 765 (1364) tarihinin ise kaybolan vakfiyenin yenilenme tarihi olduğu görülmektedir.

Bu arada benzer özellikleri taşıyan 795 (1392) tarihli Karahisar (Afyon) Mevlevîhânesi vakfiyesi²⁰ de konumuz açısından dikkatimizi çekmektedir. Bu vakfiyeye göre, I. Yakub Bey sınırları verilen arazileri kimliği açık şekilde yazılı olan Mevlânâ'nın torunu, Sultan Veled'in oğlu Ulu Ârif Çelebi'ye (şeyhliği: 712-719 (1312-1319) temlik etmiş; o da Karahisar Mevlevî Zaviyesi'nde bulunan Mevlevî fukarasına vakfetmiştir. Asıl mufassal vakfiyenin kaybolduğu da zikredilmektedir. Dolayısıyla temlik ve vakfın 1319'dan önce yapıldığı, vakfiye kaybolduğu için de 1392'de yenilendiği anlaşılmaktadır. Görüldüğü gibi temlik ve vakfın yapıldığı şekli ile vakfiyenin yenilenme tarzı bakımından iki vakfiye arasında benzerlikler vardır. Bu benzerlik de bizim ileri sürdüğümüz ihtimali güçlendirmektedir.

Süleyman Sükûti Yiğitbaşı, 736 (1335-6) tarihli bir kitabenin "*Mevlevî dergâhı tarzında*"ki hankaha ait olduğunu söylemektedir²¹. Yiğitbaşı 1972'de

¹⁹ Tahsin Yazıcı, "Sultan Veled", *İslâm Ansiklopedisi*, XI, s. 28-32; Gölpinarlı, a.g.e., s. 29-52.

²⁰ BOA, EV.VKF, nr. 17/2; VGMA, *Vakfiye Def'ti*, nr. 595, s. 103 (96); Aynı yer, *Terc. Def'ti*, nr. 1767, s. 167-171; Ömer Fevzi Atabek, *Afyon (Vilâyeti) Tarihçesi*, (Yay. haz.: Turan Akkoyun), Afyon 1997, s. 159-160; Y. Ilgar, "Afyonkarahisar Mevlevîhânesi", s. 117-119; Aynı yazar, *Afyonkarahisar'da Mevlevîlik*, s. 62-65; Varlık, a.g.e., s. 82, 144-146, ves. 6 (Burada vakfiyenin yenileme tarihi asıl vakfiyenin düzenlendiği tarih kabul edilerek vâkıfın II. Yakub Bey (1387-1429) olduğu kaydedilmektedir. Halbuki söz konusu olan I. Yakub Bey'dir, o da vâkıf değil, mezkûr arazileri Ulu Ârif Çelebi'ye temlik eden kişidir). Gölpinarlı, a.g.e., s. 101-102 (Burada da Yakub Bey'in vakfettiğinden bahsedilmektedir.); İ. H. Uzunçarşılı, *Kütahya Şehri*, İstanbul 1932, s. 41.

²¹ *Eğirdir-Felekâbad Tarihi*, İstanbul 1972, s. 49-50. Kitabının diğer neşirleri için bkz: M. Esad Coşan, "XV. Asır Türk Yazarlarından Mustihü'd-din, Hamid-oğulları ve Hızır Bey", *Vakıflar Dergisi*, XIII (1981), s. 108; Tahir Erdem, "Hamidoğulları Tarihi (Feleküddin Dündar'ın Halefleri)", II, *Ün İsparta Halkevi Mecmuası*, V/49 (Nisan 1938), s. 703, ekte fotoğraf; Neşet Köseoğlu, "Eğirdir Kitabeleri ve Mezar Taşları", *Ün*, III/34 (II. Kân. 1937), s. 476-477. Bu kitabe, Hamidoğlu İshak Bey'in lâkabının ve ölüm tarihinin tespiti bakımından önemlidir.

basılan kitabında, İshak Bey'in vasiyeti üzerine 736 yılında yaptırılan Yazla'daki bu hankahın, otuz-otuzbeş sene öncesine kadar dimdik ayakta dururken, maalesef bilgisiz, insafsız eller tarafından yekpâre kaya haline getirildiğini, kubbe ve duvarlarının dinamitle yok edildiğini belirtmektedir. Bu hankah Mevlevî dergâhı tarzında ve büyük bir cami görünüşünde yapılmış olup, geniş semâhânesi, ortada güzel bir şadırvanı, neyzenler için yüksek bir yeri ve etrafında odaları bulunmaktaydı. Hankahtan Baba Sultan'a giden yolun sağ tarafında kubbesi görülen harabe halindeki hamam, vaktiyle hankaha gelenlerin ve Yazla halkının ihtiyaçlarını karşılamaktaydı²².

Bu kitabeye göre, hankahın Hamîdoğulları'ndan merhum Emir Mübârizüddin İshak'ın vasiyeti üzerine yapıldığı anlaşılmaktadır. Ancak bunun hangi hankah olduğunu kitabe metninden tespit edemiyoruz. Neşet Köseoğlu'nun 1937'de verdiği bilgiye göre²³, kitabe yıkılmış durumdaki Yazla Zaviyesi'nde bir süre önce toprak altından çıkarılmış ve o ana kadar askerî memurlar tarafından koruma altına alınmış, daha sonra Isparta Müzesi'ne götürülmüş. Tahir Erdem ise, 1938 tarihli makalesinde²⁴, bu kitabenin Yazla'da askerî pavyonların duvarları arasında bulunduğunu ve Isparta Halkevi Müzesi'nde korunduğunu belirtmektedir²⁵. Neşet Köseoğlu, Yazla Zaviyesi hakkında 1944'te yayınladığı makalesinde ise²⁶, zaviyeyi tedkike gittiğinde yıkılmış olduğunu, mezar taşları dahi silinerek orada bu malzeme ile büyük bir kışla yapıldığını ve hankahın 736 (1335)'da Emir Mübarizüddin İshak Bey'in vasiyeti üzerine inşa edildiğini, dolayısıyla bu kitabenin Yazla Zaviyesi'ne ait olduğunu kaydetmektedir.

Süleyman S. Yiğitbaşı'nın kitabından önceki yayınların daha eski olması ve yazarlarının kitabenin Yazla Zaviyesi'nden çıkarıldığını bizzat şahit olmaları, kitabenin mevlevîhâneye değil Yazla Zaviyesi'ne veya belki de aynı mevkide bulunan başka bir zaviyeye/hankaha ait olduğu kanaatini kuvvetlendirmektedir. Ayrıca Yiğitbaşı'nın bu zaviyenin mevlevîhâne tarzında olduğu hakkındaki tespiti, Eğirdir Mevlevîhânesi'nin burasının olabileceği veya burada başka bir mevlevîhânenin bulunabileceği şüphesini uyandırıyor ise de, bu görüşü destekleyecek başka bir delil ortada görünmemektedir. Sadece Yazla Hankahı bahçesinde sabit olmayıp duvara dizilen mezartaşları arasında, nereden getirildiği bilinmeyen Hacı Mehmed el-Mevlevî adını taşıyan bir mevlevî dervişine ait Zilhicce 1312 (26 Mayıs-23 Haziran 1895) tarihli bir mezartaşına rastladığımızı da belirtelim.

Yiğitbaşı'nın verdiği bu bilgiler bizi yanılttığı için başlangıçta mevlevîhânenin Yazla Mahallesi'nde bulunduğunu düşünmüştük. Çünkü kaynaklarda mevlevîhânenin mevkii konusunda açık bir kayıt bulunmamaktaydı. Aslında dikkat edildiği takdirde, Yiğitbaşı'nın bahsettiği mekân, önceleri Zeynî, son

²² Yiğitbaşı, a.g.e., s. 44.

²³ "Eğirdir Kitabeleri ve Mezar Taşları", *Ün*, III/34 (II. Kân. 1937), s. 476-477.

²⁴ a.g.m., s. 703.

²⁵ Maalesef bugün bu kitabe Isparta Müzesi'nde mevcut değildir. Isparta Halkevi Müzesi yıkılırken burada bulunan diğer bir çok kitabe ile birlikte, aynı yıl yapımına başlanan Isparta Kültür Sarayı'nın temelina atılmış (Sait Kokoğlu, *XIII-XV Yüzyıllar Güney-Batı Anadolu Tarihi Hamid Oğulları Tarihi*, İstanbul 1993, MÜTAE Yayınlanmamış Doktora tezi, s.169).

²⁶ "Eğirdir'de Yazla Zaviyesine Ait Bir Vesika", *Ün*, XI/118-119-120 (2. Kân.-Şub.-Mart 1944), s. 1642.

zamanlarında ise Nakşî şeyhlerinin²⁷ faaliyette bulunduğu Yazla Zaviyesi'dir. Burasının mevlevîhâne tarzında inşa edildiğini belirtmekte, bizzat mevlevîhâne hakkında ise bilgi vermemektedir.

Şimdiki mevlevîhânenin bulunduğu semtin yani Hamam Mahallesi'nin Sultan Vele'd'in vakfettiği arazinin içinde bulunduğunu, dolayısıyla XIV. yüzyıl başında yapılan mevlevîhânenin bugün mevcut olanın yerinde inşa edilmiş olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü vakfedilen arazinin etrafında bulunduğu kaydedilen Bâzistan, Penbe Pazarı, Kemer Kapu ve Hendek-i Kal'a şehir merkezinde bulunması gereken mevkilerdir ve Hamam Mahallesi de bu sınırlar içinde kalmaktadır²⁸. Yine bu durumu teyid eden 1260-61 (1844-45) tarihli diğer bir belgede²⁹ ise, mevlevîhâne şeyhinin Hamam Mahallesi'nde oturduğu kaydedilmektedir. Ancak bu son kaynağın dışında, tahrir ve evkat defterlerinde mevlevîhânenin hangi mahallede bulunduğu belirtilmediği gibi, mahalleler arasında Hamam adına da rastlanmamaktadır. Vakıf arazi ve mevlevîhâne şehir merkezinde bulunduğuna göre, bu mahalle adı sonradan verilmiş olmalıdır.

Bugün Eğirdir'de Hamam Mahallesi'nde 66 Sokak'ın Hastahane Caddesi ile kesiştiği mevkide bulunan mevlevîhâne, klâsik mevlevîhâne mimarisi³⁰ özelliği taşımayan, birisinin vaktiyle semâhâne olarak kullanıldığı söylenen, diğerinde türbenin bulunduğu iki odadan ibaret ahşap bir binadır. Mevlevîhâne arsası üzerine köşeye betonarme yeni bir bina yapıldığı için, mevlevîhâne yoldan görünmemektedir. Girişi doğu yönünde Hastahane Caddesi tarafında yoldan 10 m. kadar içeridedir.

Semâhânenin batı duvarında müsennâ küfî hat ile resim karışımı bir kalem işi mevcuttur. Bu yazı-resim kalem işi iki minareli bir cami şeklinde olup gövdesi Hû, Allah, Muhammed, Ali yazılarıyla doldurulmuştur. Sağda sancak, solda bir teber bulunmaktadır. Sancakta sırasıyla Besmele, Fâtiha suresinin ilk âyeti, Kelime-i tevhîd ile Yâ Hz. Mevlânâ yazıları yer almaktadır. Sol tarafta Mevlvî sikkesi, camiin kubbe kısmında ise Sünbüliyye tarikatı tâci³¹ bulunmaktadır. Bir mevlevîhâne bu tâcin resmedilmiş olması dikkat çekmektedir. Bu durum şeyhlerden birisinin bir Sünbüliyye tarikatı şeyhinden hilâfet almış olduğunun âlameti olabileceğini akla getirmektedir. Semâhâne-

²⁷ 1243 (1827-8)'de Eğirdir haricinde Şeyhülislâm Berdâ'î vakfı [Yazla Zaviyesi vakfı] mütevellisi Nakşî şeyhi İbrahim Efendi vefat ettiğinden tevliyetin büyük evlâda tevcih edildiğine dair belge için bkz: BOA, *Cevdet Evkaf*, nr. 15120.

²⁸ Vakfiyede arazinin iki tarafından uzanan Halv(e)gân (?) Suyu'ndan da bahsedilmektedir. Bu kelimenin doğrusunun helvacı anlamına gelen Farsça "*helva-ger*" olması muhtemeldir. 880-86 (1475-81) yıllarına tarihlenen ilk tahrir defterinde, sonraki tahrirlerde muhtemelen adı değiştiği için görülmeyen "*Mescid-i Halvâ*" adını taşıyan bir mahallenin kaydı bulunmaktadır (BOA, *TD*, nr.30, s. 300. Z. Arkan (a.g.e., s. 50-52) bu mahalleden bahsetmemektedir.). Halv(e)gân Suyu ile bu mahallenin de Hamam Mahallesi'ne bitişik olduğu anlaşılmaktadır.

²⁹ BOA, *ML.VRD.TMT (Temettuat Defteri)*, nr. 9931, s. 157. Temettuat Defterlerinin 1260-61 yıllarında yazıldığı bilinmektedir. Ancak bu defterin metninde tarih kaydı bulunmamaktadır. Dış kapakta 1260-61, iç kapaktaki daha eski bir kayıta ise 1256 (1840) tarihleri kurşun kalemle yazılmıştır.

³⁰ Mevlevîhânelerin mimarî özellikleri için bkz: Bârihüdâ Tanrıkörür, "Mevlevî Tekkesinin Kalbi: Semâhâne", *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2 (Mayıs 1996), s. 207-215; Ahmet Işık Doğan, *Osmanlı Mimarisinde Tarikat Yapıları Tekkeler, Zaviyeler ve Benzer Nitelikteki Fütüvvet Yapıları*, İstanbul 1977, s. 138-161.

³¹ Mehmet Serhan Tayşi, "Osmanlılarda Tarikat Kıyâfetleri 'Mecmu'âtü'z-Zarâ'if Sandukatü'l-Maârif", *İlim ve Sanat*, 34 (Ocak 1993), s. 37.

nin güney yani türbe duvarında ise kûfi hatla Muhammed yazısı bulunmaktadır. Bitişikteki evin içinden semâhânenin içine doğru tavanına yakın yükseklikte bir balkon çıkması uzanmaktadır.

Sandukalı türbe kısmında Seyfullah Dede ile buraya hizmet ettiği söylenen Gülsüm Nine'nin mefûn olduğu anlatılmaktadır. Mevlevîhâne ile ilgili kaynaklarda Seyfullah Dede'nin adına rastlayamadığımız³² gibi, bizzat görüştüğümüz son şeyhlerden Osman Nuri Dede'nin gelini ve torunu da onun Hz. Mevlânâ'nın yeğeni olduğu rivayetinden başka hakkında bir bilgiye sahip değildir³³. Sâkıb Dede³⁴ ve Esrâr Dede'nin³⁵ (v. 1211/1797) Ubeydullah Dede'nin sülûkunun sonlarında Eğirdir'de Nurullah Dede'nin kabri civarındaki mevlevîhâne zaviyesi şeyhliğine getirildiğinden bahsettiklerine göre, bugün mevlevîhânedeki Seyfullah Dede'ye atfedilen sandukada Nurullah Dede'nin mefûn olması da ihtimal dahilindedir.

Türbenin duvarlarında madalyonlar içerisinde Allah, Muhammed, Ali, Hasan, Hüseyin yazıları ile kuzey duvarında Mevlevî sikkesi, Kadîrî veya Nakşî sikkesi, Sünbülî tacı, ney, dal sikke, nefir, keşkûl gibi muhtelif tarikatlere ait semboller resmedilmiştir. Yine semâhânedeki olduğu gibi burada da farklı tarikatlere ait sembollerin bulunması dikkat çekmektedir. Bu sembollerin nakkaş tarafından gelişigüzel mi yoksa bilinçli olarak mı yani burada bulunan şeyh veya şeyhlerin özelliklerini yansıtmak maksadıyla mı yapıldığı bilinmemektedir. Mevlevîhânedeki bütün bu hat ve resimler yakın zamanda yenilendiği için ilk defa ne zaman yapıldığı bilinmemektedir. Eski ahşap tavan çökmüş yerine kontraplakla derme çatma bir tavan yapılmış, eski kakmalı ahşap tavan göbeği de kontraplak üzerine çakılmış durumdadır. Mevcut binanın, 1-2 asır önce yapılmış olabileceği tahmin edilebilir; dolayısıyla ilk inşâ edilen mevlevîhânedeki bir iz görünmemektedir.

Arşiv belgeleri üzerinde yaptığımız araştırmalara göre, Osmanlı döneminde mevlevîhâne vakfının mevcut olduğu ve faaliyetine devam ettiği görülmektedir. Hamîd Sancağı'nın Fatih Sultan Mehmed devrinin son yıllarına (880-86/1475-81) tarihlenen³⁶ ilk tahrir defterinde vakıfla ilgili bir kayda rastlayamadık. Ancak defterin sonunda³⁷ "*mensûhât-ı evkaf*" başlığı altında vakıf iken neshedilip timara dönüştürülen, sonraki defterlerde mevlevîhâne vakıfları arasında görülen Gönan'a tâbi Akmesicid (sonraki kayıtlarda Akçamesicid) Karyesi'nin adı görülmektedir. Bu köy vakfiyede zikredilmediğine göre 765 (1364)'ten sonra vakfedilmiş olmalıdır.

Bilindiği üzere Fatih hazine gelirlerini artırmak için, usûlsüzlükleri görülen veya meşruiyetleri ispatlanamayan bazı mülk ve vakıflara el koymuştur. İl.

³² Sadece Şehabettin Uzluç, haklarında bilgi vermeden ve kaynak zikretmeden mevlevîhânedeki Nurullah ve Seyfullah Dede'nin yattığını kaydetmektedir (*Mevlana Türbesi*, Konya 1946, s. 162).

³³ Şeyh Osman Nuri Dede'nin oğlu Terzi Yahya Efendi'nin hayatta bulunan eşi ve Eğirdir'de Kuvâ-yı Milliye'yi teşkilâtlandıran Tığlıoğlu İsmail Hakkı Bey'in kızı 81 yaşındaki Meliha Ünsal Hanım ve yeğeni Doğan Çelik Bey ile Meliha Hanım'ın oğlu Mehmet Bey'in mevlevîhâne bitişikindeki evlerinde 1 Eylül 2001 tarihindeki görüşmemiz sırasında verdikleri bilgiler.

³⁴ Sâkıb Dede, a.g.e., II, Kahire 1283, s. 20.

³⁵ Esrar Dede, *Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye, İnceleme-Metin*, (Hz.: İlhan Genç), Ankara 2000, s. 342.

³⁶ Zeki Arkan, *XV-XVI. Yüzyıllarda Hamit Sancağı*, İzmir 1988, s. 6-7; M. A. Cook, *Population Pressure in Rural Anatolia 1450-1600*, London 1972, s. 50.

³⁷ BOA, TD, nr. 30, s. 628.

Bâyezid ise, babasının el koyduğu birçok mülk ve vakfı sahiplerine geri vermiştir³⁸. Ak(ça)mescid Karyesi'nin hangi sebeple timara dönüştürüldüğünü ve sonra tekrar vakıf olduğunu bilmiyoruz. Ancak köyün defterde bu şekilde yer alması bile, o tarihlerde vakfın mevcut olduğuna bir delil teşkil edebilir.

II. Bâyezid devrinin (886-918/1481-1512) ilk yıllarına ait bir vakıf defterinde³⁹, mevlevihânenin vakıfları ayrıntılı olarak verilmiştir. Ayrıca yukarıda bahsettiğimiz gibi, neshedilip timara verilmiş bulunan vakfı, II. Bâyezid'in "*vakfiyyet-i ber-karar-ı sâbık mukarrer dutup*" iade ettiği kaydedilmektedir. Çomaklar Karyesi'nin tam ve Akçamescid Karyesi'nin yarım hisse gelirleri ile Kasap dükkanı zemininin, Burdur'daki (sonraki defterlerde Eğirdir'de) Furunhanenin, Mevlevihâne civarındaki bahçe ile kuzeyindeki bir parça yerin, Eğirdir'de Burcu Hamamı'nın yarım hisse, Burdur'daki (sonraki defterlerde Eğirdir'de) Şengül Hamamı'nın, Isparta'da Çay kenarındaki Uludönüm'ün (?) kira gelirlerinin ve buraya bitişik harap değirmen ocağının hâsılatının yekûnu 5446⁴⁰ akçedir.

937 (1530) tarihinde⁴¹ mevlevihânenin gelir vakıfları olan Çomaklar Karyesi, Gönan'daki Akçamescid Karyesi (yarım hisse), Şengül Hamamı, Buzcu (diğer tahrirlerde Burcu) Hamamı'nın (yarım hisse) kiralari ile bağ, zemin ve Furunhanenin harac gelirlerinin yekûnu 5809 akçedir.

Gelir vakıfları	Bulund.yer	886	937	951
Çomaklar (Komacıklar) Köyü	-	3044	3351	3305
Akçamescid Köyü 1/2	Gönan	976	1032	1116
Müteferrik bağın haracı	Gönan	70		150
Kasap dükkanı zemini	Eğirdir	11		11
Furunhane	Eğirdir	12		5
Bahçe (Mevlevih. civarında)	Eğirdir	6		6
1 Parça yer (bahçe ve ev) (Mevlevih. kuzeyinde)	Eğirdir	-		13
Burcu (Bey Hamamı 1/2)	Eğirdir	900		2520
Şengül Hamamı	Eğirdir	360		900
(Şengül Hamamı ve Buzcu Hanesi 1/2)		-	1260	
(Bağ, Zemin ve Furunhanenin haracı)		-	166	
Uludönüm (Çay kenarında)	Isparta	67		87
Değirmen ocağı (Uludönüm'e bitişik)	Isparta (harap)	-		30
Yekûn		5446	5809	8143

951 (1544) yılı civarında ise⁴², vakfın gelirlerinin toplamı 8143 akçeye ulaşmıştır ki önceki tahrirde göre % 40.2 kadar bir artış söz konusudur. Bu tahrirde defterde Çomaklar şeklinde kaydedilen karyenin Komacıklar olduğu kaydedilmiştir.

Vakfın 1252 (1836-7) yılı muhasebe kaydında⁴³, 2680 gurus geliri olup, bundan 134 gurus maaş ve 27 gurus muhasebe giderinin toplamı 161 gurus

³⁸ İnalçık, a.g.e., s. 170-171; Arıkan, a.g.e., s. 121-125

³⁹ BOA, MAD, nr. 3331, s. 116-118. Bu defter, Maliyeden Müdevver Defterler Kataloğu'nda tarihlendirilmemiştir. Ancak yukarıya aktardığımız kayıtlardan da anlaşılacağı gibi defterin II. Bayezid'in ilk yıllarına ait olduğu görülmektedir.

⁴⁰ Defterde yekûn 5568 akçe yazılmıştır. Ancak kalemlerin toplamı 5446 akçedir.

⁴¹ 438 Numaralı Muhasebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530) I, Ankara 1993, s. 306; Arıkan, a.g.e., s. 143.

⁴² BOA, MAD, nr. 22417, s. 20-21. Bu defter de katalogta tarihsizdir. Bazı sayfalarında 951 tarihli kayıtlar (s. 35, 38) bulunduğundan defterin bu tarihlerde tutulduğunu söyleyebiliriz.

⁴³ BOA, EV, nr. 10792, vr. 2a.

düşüldükten sonra geriye kalan 2519 gurus şeyh evlâdına bırakılmıştır. 1253 (1937-38) yılında⁴⁴ da verilen maaş miktarı aynıdır.

Vakfın Gönan Kasabasındaki a'sâr bedelâtı⁴⁵, 1262 (1846) yılında arazi ekilmediği için yoktur, 1263 (1847)'te 300 gurus, 1264'te (1848) 62 gurus, 1265 (1849)'te 142 gurus ve 1266 (1850)'da 34 gurus olmak üzere beş yıllık yekûnu 539 gurusdur.

Kapu çukadarının 1327 yılı K.evvel-Şubat (14 Aralık 1911-13 Mart 1912) aylarına ait tahakkuk eden 60 gurus tahsisatı⁴⁶ ile 1328 (1912) mâli yılının ilk altı ayına ait 120 gurusluk tahsisatı Konya'ya gönderilip makbuzu istenmiştir⁴⁷.

Mevlevîhânenin gelir vakıflarından Kınık-ı Komacık Mezraası'nın 1328-1330 (1912-15) mâli yıllarına ait afyon öşrünün 9000 gurus, 1330 (1914-15) yılına ait hububat öşrünün icâre bedelinin ise 20500 gurus olduğu tespit edilebilmektedir⁴⁸. Bu mezraa belki de, gelir vakıflarından olan 951(1544) yıllarında adının Komacıklar olduğu kaydedilen Çomaklar Köyü⁴⁹ ile ilgilidir.

Mevlevîhâne vakfının âkîbetini maalesef şimdilik tespit edemedik.⁵⁰ Vaktiyle Pamuklu Köyü'nün öşrü mevlevîhânenin geliri imiş. Mevlevîhânenin batısında olup bugün bazı duvar parçaları ile boş arsası kalan Yukarı Hamam da vakfa aitmiş. Bu hamamın evkaf defterlerinde mevlevîhânenin gelir vakıfları arasında zikredilen Şengül Hamamı olup olmadığı da bilinmemektedir. Cumhuriyetin ilanından sonra hamama gelenlerden ücret alınmamış. Belediye başkanı Fevzi Çelik zamanında (1930-1950) harap durumdaki hamam belediye adına satın alınıp tamir edilmiş ve Belediye Hamamı adıyla çalıştırılmış. Daha sonra yıktırılmış. Mevlevîhânenin eşyaları ise, Tek Parti yönetimi döneminde Kaymakam Özelçi tarafından kilisedeki ceylan derisine yazılmış İncil de dahil olmak üzere Eğirdir'deki bütün tarihî eşyalarla birlikte sandıklara konup meçhul bir yere götürülmüş. Bugünkü mevcut eşya bir kudüm ile üç şamdandan ibarettir. Günümüzde mevlevîhâne binası ile bitişigindeki evler, son şeyhlerden Osman Nuri Dede'nin çocuklarının mülkiyetine geçmiş durumdadır. Kendileri bu konuda bir bilgiye sahip olmadıklarını beyan ettiler.

Eğirdir Mevlevîhânesi'nde görev yapan şeyhlerden tespit edebildiklerimiz ve haklarında bulabildiğimiz bilgiler şunlardır:

Seyfullah Dede:

Daha önce zikrettiğimiz gibi Şehabettin Uzluk⁵¹, hakkında bilgi ve kaynak vermeden Seyfullah Dede'nin mevlevîhânede medfun olduğundan

⁴⁴ BOA, EV, nr. 9994, vr.32b; BOA, EV, nr. 9579, vr. 140a.

⁴⁵ BOA, EV, nr. 12972, vr. 3b.

⁴⁶ Konya Mevlânâ Müzesi Arşivi [KMMA], Zarf nr. 50, Belge 37 (9 Mart 1328 / 22 Mart 1912). Bu arşiv hakkında bkz: A. Gölpinarlı, "Konya'da Mevlânâ Dergâhının Arşivi", *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası*, XVII/1-4 (Ekim 1955-Temmuz 1956), İstanbul 1960, s. 156-178; Nejat Göyünç, "Mevlânâ Müzesi Arşivi", 2. *Millî Mevlânâ Kongresi (Tebliğler)*, 3-5 Mayıs 1986 Konya, Konya 1987, s. 101-109.

⁴⁷ KMMA, Zarf nr. 50, Belge 35 (25 T.evvel 1328 / 7 Kasım 1912).

⁴⁸ KMMA, Zarf nr. 50, Belge 33 (3 K.evvel 1330 / 16 Aralık 1914).

⁴⁹ BOA, MAD, nr. 22417, s. 20.

⁵⁰ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi'nde mevlevîhâneye sonradan yapılan ilâve gelir vakıflarına ilgili vakfiyeler, görevliler ile ilgili şahsiyet kayıtları veya vakfın âkîbeti hakkında belgeler bulunması muhtemel ise de, maalesef bu arşivde inceleme yapamadık.

⁵¹ Bkz: Dipnot 32.

bahsetmektedir. Sözlü rivayetlerde ise⁵², mevlevîhâne sandukası bulunan zâtın adı Seyfullah Dede'dir ve eskilerin anlattıklarına göre o Hz. Mevlânâ'nın yeğenidir. Bu bilgi doğru kabul edildiği takdirde, Seyfullah Dede'nin mevlevîhânenin ilk şeyhi olduğu söylenebilir. Fakat bu tahmini destekleyecek yazılı bir kayıt bulunmamaktadır. Halk arasında da mevlevîhâne medfun bulunan zat "Zeyfi Dede" olarak bilinmektedir.

Mevlevîhâne şeyhleri

Tarih

Seyfullah Dede (?)	?
Mevlânâ Sinan (Eğirdir hatîbi)	886 (1481)-
Muhammed Çelebi b. Ali el-Mevlevî el-Celâlî	896 (1491)
Nurullah Dede	(XV. yy.ın ilk yarısı)
Sinan Halife	951 (1544) civarı
Ubeydullah Dede	-995 (1586-7)
Muhammed Dede	-1121 (1709)
Derviş Halil	1121 (1709)-
Derviş Ali	-1125 (1713)
Derviş Nuh	1125 (1713)-
Ali Dede	-1192 (1778)
Yahya Halife	1192 (1778) – 1252 (1836)
Mustafa Halife	1252 (1836) 1255 (1839)'den önce
Şeyh Muhammed Efendi	1255 (1839), 1260-61 (1844-5)
Yahya Hulûsî Dede	1310 (1892), -1318 (1900-1)
Şeyh Osman Nuri Dede	1318 (1900-1) – 1334 (1918)
Yusuf Dede	1334 (1918) -
Osman Bey	?

Mevlânâ Sinan:

II. Bâyezid, babası Fatih'in neshettiği mevlevîhâne vakfını, vakfiyesini sahih bulup iade ettiği zaman meşîhate Eğirdir hatîbi Mevlânâ Sinan'ı getirmiştir⁵³. Bu tayin muhtemelen II. Bâyezid'in tahta çıkışının ilk yıllarında, yani 886 (1481) yılı civarında olmalıdır. 994 (1501) yılından önce yazılan bir tahrir defterinde⁵⁴, Seyyidüm Mescidi Mahallesi imamının Mevlânâ Sinan Fakih olduğu kayıtlıdır. Aynı ismi taşımaları dolayısıyla bunların aynı kişi olup olamayacağı hususu dikkat çekmektedir

Muhammed Çelebi b. Ali el-Mevlevî el-Celâlî:

Eğirdir'de Kablu Mescid Mahallesi'nde çocukların Kur'ân ve Tıbyân (tefsiri) talimi için Mesih Paşa'nın yaptırdığı mektebin 896 (1491) tarihli vakfiyesinin⁵⁵ şahitleri arasında şeyhler sülâlesi(nden) Muhammed Çelebi b. Ahî Ali el-Mevlevî el-Celâlî'nin adına rastlanmaktadır. Bu zâtın o tarihte Eğirdir Mevlevîhânesi şeyhi olduğunu söylemek mümkündür.

⁵² Meliha Ünsal Hanım, oğlu Mehmet Ünsal Bey ve Meliha Hanım'ın yeğeni Doğan Çelik Bey'in verdikleri bilgiler.

⁵³ BOA, MAD, nr. 3331, s. 116.

⁵⁴ BOA, TD, nr. 994, s. 11

⁵⁵ BOA, Vakfiyeler, nr. 19/15.

Nurullah Dede:

Sâkıb Dede'nin⁵⁶, Dîvâne Mehmed Çelebi'nin Nurullah Dede'yi Eğirdir'e halife olarak gönderdiğinden bahsetmiştik. Mevlevilik tarihi ile ilgili diğer yayınlarda ise⁵⁷, bu kayda dayanarak başka bir çok mevlevîhâne gibi bu mevlevîhâneyi de Dîvâne Mehmed Çelebi'nin kurdurduğundan bahsedilmektedir. Ancak biz bu araştırmamızda, mevlevîhânenin çok önceden kurulduğunu ve ilk şeyhinin de Nurullah Dede olmadığını ortaya koyduk. Yine yukarıda bahsettiğimiz gibi Sâkıb Dede⁵⁸ ve Esrar Dede⁵⁹, Ubeydullah Dede'nin sülûkunun sonlarında Eğirdir'de Nurullah Dede'nin kabri civarındaki mevlevîhâne zaviyesi şeyhliğine getirildiğinden bahsettiklerine göre, bugün mevlevîhâne Seyfullah Dede'ye atfedilen sandukada veya mevlevîhâne civarında olup da günümüze ulaşmayan bir mezarda medfun olması ihtimal dahilindedir.

Sinan Halife:

951 (1544) civarında mevlevîhânenin meşihati Sinan Halife'nin tasarrufunda bulunmaktadır⁶⁰.

Ubeydullah Dede:

Sâkıb Dede'nin verdiği ve Esrar Dede'nin de tekrar ettiği bilgilere göre⁶¹, Muhammed Fedâyî Dede'nin sakalık hizmetinde bulunmuş, dolayısıyla onun yanında yetişmiş, 990 (1586-87)'da Çelebi Hüsameddin nüshasından Mesnevî istinsah etmiştir. Sülûkunun sonlarında Eğirdir'de Nurullah Dede'nin kabri civarındaki mevlevîhâne zaviyesi şeyhliğine getirilmiştir. 995 (1587) yılı civarında vefat etmiş olup Konya'da Hz. Mevlânâ türbesi yakınında medfundur. A. Süheyl Ünver'in Feridun Nâfiz Uzluk'tan aktardığına göre⁶², Ubeyd Dede'nin *Mu'cizât-ı Nebvî* adlı eseri İkdâm Matbaası'nda basılmış. Ubeyd el-Mevlevî'nin 920 (1514) tarihinde istinsah ettiği bir Kur'ân-ı Kerîm ise Köseoğlu Atâ Bey'de bulunmakta imiş. A. Gölpınarlı⁶³, Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi'ndeki 5167 numaralı mecmua içinde bulunan Ubeydî'ye ait Türkçe manzum bir risale (vr. 47a-54a) ile başı ve sonu eksik Türkçe manzum mevlîdin (vr.54b-66b) tek risale olduğunu sandığını ve bu Ubeydî'nin Nâil Kataloğu'nda zikredilen Eğirdir Mevlevî şeyhi Ubeyd Dede olabileceğini kaydetmektedir.

Muhammed Dede:

Zâviyenin (mevlevîhânenin) meşihatine ve tevliyetine 1000 akçe ile (Derviş) Muhammed Dede mutasarrıf iken 25 Muharrem 1121 (5 Nisan 1709) tarihinden önce başka bir yere göç etmiştir⁶⁴.

⁵⁶ Sâkıb Dede, a.g.e., II, s. 20.

⁵⁷ Bkz: Dipnot 1.

⁵⁸ Sâkıb Dede, a.g.e., I, s. 47.

⁵⁹ Esrar Dede, a.g.e., s. 342.

⁶⁰ BOA, MAD, nr. 22417, s. 20-21. Tarihsiz olan bu defterin içerisinde 951 (1544) tarihli kayıtlar bulunmaktadır (s. 35, 38).

⁶¹ Sâkıb Dede, a.g.e., II, s. 19-20; Esrar Dede, a.g.e., s. 341-343.

⁶² A. Süheyl Ünver, *Mevlevî Hâtıraları*, Süleymaniye Kütüphanesi, A. Süheyl Ünver Arşivi, Defter nr. 350 (tarihsiz ve sayfa numaralı).

⁶³ Mevlânâ Müzesi Kataloğu, III, Ankara 1972, s. 305.

⁶⁴ Konya postnişini eş-Şeyh es-Seyyid Muhammed Ârif'in 28 Rebiulâhır 1125 (24 Mayıs 1713) tarihli ifâmı: BOA, *Cevdet Evkaf*, nr. 21752.

Derviş Halil:

Muhammed Dede'nin Eğirdir'den ayrılması üzerine, 25 Muharrem 1121 tarihinde onun görevleri aynı maaş ile Derviş Halil'e tevcih edilmiştir⁶⁵.

Derviş Ali:

Mevlevîhâne evkafına mütevellî olanlar aynı zamanda şeyh olageldikleri için, şeyh ve mütevellî olan Derviş Ali vakıf mahsulünü telef ve zâyî, mevlevîhâneyi de harap etmesi üzerine önce şeyhlikten azledilmiş; 28 Rebîulâhır 1125 (24 Mayıs 1713) tarihinde ise, Konya postnişini tevliyetin de üzerinden alınması için berat verilmesini istemiştir⁶⁶.

Derviş Nuh:

Görülen lüzûm üzerine önce şeyhlikten azledilen Derviş Ali'nin yerine Derviş Nuh tayin edilmiş, 28 Rebîulâhır 1125'te mütevellîliğin de ona tevcih edilmesi talep edilmiştir⁶⁷.

Ali Dede:

Şeyh Seyyid Yahya Efendi'nin 3 Cemâziyelevvel 1192 (30 Mayıs 1778) tarihinde şeyh, mütevellî ve nâzır olan babası Ali Dede'nin görevlerinden ferağat etmesi (*kasr-ı yed*) üzerine, onun yerine tayin edilmesinden⁶⁸, bu tarihten önce Ali Dede'nin bu görevleri ifâ ettiği anlaşılmaktadır.

Şeyh Yahya Halife:

Yukarıda zikrettiğimiz gibi, 3 Cemâziyelevvel 1192'de babası Ali Dede'nin yerine getirilmiş ve vefatı üzerine meşihat, tevliyet ve nezâret cihetlerinin oğlu Mustafa Halife'ye tevcihi için 7 Rebîulevvel 1252 (22 Haziran 1836) tarihinde arz yazıldığına göre⁶⁹, Şeyh Yahya Halife 58 (milâdî) yıl kadar mevlevîhâneyi yönetmiştir.

Şeyh Mustafa Halife (Dede):

Babası Şeyh Yahya'nın vefatı üzerine Konya postnişininin verdiği meşihatnâme ile Hz. Mevlânâ sülâlesinden olduğu belirtilen Mustafa Halife meşihate getirilmiştir. Fakir ve çok çocuklu olup gelen-giden olduğunda dervişleriyle iyi geçinmekten, kira ve öşür gelirlerini idare etmekten âciz ise de, dededen babaya devam edip gelen mevlevîhâne cihetlerinin ona tevcih edilmesi hakkındaki Ağros Kazası nâibinin arzı, yapılan tahkikattan sonra 9 Cemâziyelevvel 1252 (22 Ağustos 1836) tarihinde kabul edilmiştir⁷⁰. Ancak o

⁶⁵ Aynı belge.

⁶⁶ Aynı belge.

⁶⁷ Aynı belge.

⁶⁸ Mevlevîhâne zâviyesinin Şeyh Mustafa Halife'ye tevcihine dair berat verilmesi için Ağros Kazası nâibi es-Seyyid Abdurrahman'ın 7 Rebîulevvel 1252 (22 Haziran 1836) tarihli arzı: BOA, *Cevdet Evkaf*, nr. 10536.

⁶⁹ Aynı belge.

⁷⁰ Aynı belge. Bu belgeye göre, önce şeyh adayının Konya postnişini tarafından meşihatnâme ile tayin edildiği, sonra bu meşihat ciheti ile hukukî ve iktisadî yönleri bulunan tevliyet ve nezâret cihetlerinin devlet tarafından tevcih edilip eline berat verildiği anlaşılmaktadır. Ayrıca yine bu belgede bu görevleri üstlenen kişinin vakıf işlerini iyi idare etmeye dikkat etmesi, mevlevîhânenin imar ve ihyasıyla meşgul olması, vakfın şartlarını yerine getirmesi; her yıl düzenli bir şekilde, mahallinde ve hukuka uygun olarak vakfın muhasebesini yapması, gelen-gideni doyurması, bunlara aykırı hareket ettiği takdirde vakfın başkasına tevcih edileceği belirtilmektedir.

Eğirdir'de değil de Isparta'da ikamet etmiş ve bu sebeple derviş ve türbedâr bulunmadığından mevlevîhâne harap olmuştur. Ailesiyle Eğirdir'e taşınması, mevlevîhânede âyin-i şerîf icrâ etmesi için kendisi defalarca uyarılmış ise de dinlememiş, hatta bazı uygunsuz tavırları⁷¹ da açığa çıkmıştır.

Bu sebeplerle 17 Muharrem 1255 (2 Nisan 1839) tarihinden önce azledilmiş, yerine Muhammed Efendi getirilmiştir. Bunun üzerine sâbık Şeyh Mustafa Efendi zaruret içinde bulunduğunu beyan ederek meşihatın tekrar kendisine verilmesi için birçok defa arzıhal yazmıştır. Durumu Konya postnişinine sorulmuş, o da mümkün ise meşihatın Muhammed Dede üzerinde kalmasını, zaruret durumu gözönünde bulundurularak Mustafa Efendi'ye mevlevîhâne gelirinden yıllık 1000 gurus, kendi ziraat gelirinden de 800 gurus verilmesini istirham etmiş⁷²; onun bu talebi kabul edilmiş ve bundan sonra Mustafa Efendi'nin arzıhal yazarak sadâreti rahatsız etmemesi tenbih edilmiştir⁷³.

Şeyh Muhammed Efendi:

Şeyh Mustafa Halife'nin azledilmesinden sonra meşihate getirilmiştir (17 Muharrem 1255 tarihinden önce)⁷⁴. 1260-61 (1844-45) yıllarında hâlen şeyh olduğu, kumral sakallı, 50 gurus değerinde bir bağı bulunduğu ve yıllık 2000 gurus temettu (kazanç) vergisi mükellefi olduğu kaydedilmiştir⁷⁵.

Yahya Hulûsî Dede:

1310 (1892)⁷⁶ ve 1312 (1894)⁷⁷ yıllarında hâlen şeyh olduğu kayıtlıdır. Şeyh Osman Nuri Dede'nin mührü⁷⁸ 1318 (1900-1) tarihli olduğuna göre, Yahya Hulûsî Dede'nin bu tarihte vefat ettiği anlaşılmaktadır.

Şeyh Osman Nuri Dede⁷⁹:

Yukarıda zikrettiğimiz gibi Osman Nuri Dede 1318 tarihli mühür kullandığına göre, bu tarihte şeyh olmuştur. Konya Mevlâna Müzesi

⁷¹ Konya postnişini Şeyh Muhammed Saîd Efendi'nin konu hakkındaki maruzâtında, Mustafa Efendi'nin irtikabla suçlandığını, fakat şeyhin kendi rızasıyla bir miktar hediye vermesinin veya değerli hediye kabul etmesinin Mevlevîye tarikatında geçerli olduğunu, böyle bir durum olduğunda ehil olmayanın tayin edildiği ve bunlardan zorla akçe alındığı vaki değilse de Mustafa Efendi'nin tenbihata uyacağı beyan edilmektedir.

⁷² Konya postnişini Şeyh Muhammed Saîd Efendi'nin 17 Muharrem 1255 (2 Nisan 1839) tarihli maruzât hûlasası: BOA, *Hatt-ı Hümayûn*, nr. 27455.B.

⁷³ BOA, *Hatt-ı Hümayûn*, nr. 27455, 27455.A.

⁷⁴ BOA, *Hatt-ı Hümayûn*, nr. 27455.B.

⁷⁵ BOA, ML.VRD.TMT (Temettuat Defteri), nr. 9931, s. 157.

⁷⁶ *Salnâme-i Vilâyet-i Konya*, sene 1310, defa 25, s. 317.

⁷⁷ *Salnâme-i Vilâyet-i Konya*, sene 1312, defa 26, s. 391.

⁷⁸ KMMMA, Zarf nr. 50, Belge 5, 33, 34, 35, 36, 37.

⁷⁹ *Salnâme* parçası olduğu tahmin edilen, tarihi belli olmayan (1330'lu yıllar olmalı) ve Veled Çelebi İzbudak'a mâledilen bir metinde, Konya çelebilerinin listesi, âsitâne ve zâviye mevlevîhânelerinin şeyhleri ile medfun olanların isimleri yer almaktadır (s. 821-24). Bu metinde Eğirdir mevlevîhanesi şeyhi olarak Osman Nuri Dede'nin adı geçmektedir (Üsküdar Hacı Selim Ağa Ktp., Hüdâyi Ef. Bl., nr. 685 içinde) (Bu eser hakkındaki görüşler için bkz: Metin Akar, a.g.e., s. 113-114). Ayrıca bkz: Şehabettin Uzluç, *Mevlana Türbesi*, Konya 1946, s. 162. Konya postnişinlerinin mevlevî şeyhlerine resmî hitap şekillerinin yer aldığı bir belgede, Eğirdir şeyhinin elkabının "Zehâdetlî Dede Efendi", ibare arasında ise "Zâhidânelerinde", sonda ise "Dede Efendi" şeklinde olduğu kaydedilmiştir (KMMMA, Zarf nr 47, Belge 12 (7 Kevvel 1327 / 30 Kasım 1911)'den yayınlayan: Erdoğan Erol, "Veled Çelebi Zamanında Mevlevîhâneler ve Çelebinin Şeyhlere Resmî Hitap Şekilleri", 7. Millî Mevlânâ Kongresi (Tebliğler), 3-4 Mayıs 1993 Konya, Konya 1994, s. 58).

Arşivi'nde onun mührünü taşıyan ve Konya postnişinliğine hitaben yazılmış 5'i 1328 (1912), 1'i 1330 (1914) tarihli 6 belge bulunmaktadır⁸⁰. Bu belgelerde, ellerinde 200 seneden daha önce yazılmış *evrâd-ı şerîfe* bulunup bulunmadığı sorusuna bulunmadığını beyan eden cevap verilmekte⁸¹; karışıklığa sebep olduğu için Konya'dan gönderilen yazılara numara verilmesi teklif edilmekte⁸²; Balkan Savaşı'nın başlaması (8 Ekim 1912) üzerine Konya'nın talebi ile her mecliste, özellikle zikirlerden sonra dua ve duagüylük vazifesine itina gösterildiği, devlet ve milletin başarılarının devamı için niyaz edildiği belirtilmektedir⁸³. Diğer üç belgeden ikisi kapu çukadarının tahsisatı⁸⁴, diğeri de mevlevîhânenin gelir vakfı olan Kınık Komacık Mezraası'nın öşrüyle⁸⁵ ilgilidir.

Birinci Dünya Savaşı (1914-18) sırasında Suriye cephesinde bulunan Bahriye Nâzırı Cemal Paşa komutasındaki 4. Orduya katılmak üzere oluşturulan *Mücâhidîn-i Mevlevîyye Alay'ına*⁸⁶ Şeyh Osman Nuri Dede de 2 dervişle birlikte katılmıştır⁸⁷. Bu alaya katılan mevlevî şeyhlerinin bir arada bulunduğu Halep'te 1333 (1917) yılında çekilmiş bir fotoğrafta, Şeyh Osman Nuri Dede de bulunmaktadır⁸⁸. Şeyhin bu sefer sırasında Şam'da 24 T.evvel 1334 (24 Ekim 1918) tarihinde vefat ettiği ve Eğirdir Mevlevîhânesi'nde medfun olduğu kaydedilmiş⁸⁹ ise de, Osman Nuri Dede'nin kabri mevlevîhânedeki değil, Eğirdir şehir mezarlığındadır.

Osman Nuri Dede'nin Yahya ve Mustafa isimli iki oğlu olmuş. Terzi Yahya Efendi 1968'de, Mustafa Efendi ise 2001 yılı başlarında vefat etmiştir. Osman Nuri Dede'nin ailesi Eğirdir'de "Dervişler ailesi" adıyla anılmaktadır.

Yusuf Dede:

Osman Nuri Dede vefat ettiği zaman büyük oğlu Yahya Efendi 4 yaşında imiş. Meşihat babadan oğula intikal etmesi gerekirken onun yaşı küçük olduğundan meşihat için Konya'dan Yusuf Dede vekâleten gönderilmiş. Yusuf Dede bekâr imiş. Osman Nuri Dede'nin dul eşiyle (v. 1963) evlendirilmiş ve bir kızları olmuş. Yusuf Dede de Eğirdir şehir mezarlığına defnedilmiştir⁹⁰. Yusuf Dede zamanında Millî Mücadele sırasında muhtelif hizmetler için mevlevîhânedeki faydalanıldığı da anlatılmaktadır.

⁸⁰ KMMA, Zarf nr. 50, Aynı belgeler.

⁸¹ KMMA, Zarf nr. 50, Belge 5 (3 Mart 1328 / 16 Mart 1912).

⁸² KMMA, Zarf nr. 50, Belge 36 (9 Mart 1328 / 22 Mart 1912).

⁸³ KMMA, Zarf nr. 50, Belge 34 (25 T.evvel 1328 / 7 Kasım 1912).

⁸⁴ KMMA, Zarf nr 50, Belge 37 (9 Mart 1328 / 22 Mart 1912); Belge 35 (25 T.evvel 1328 / 7 Kasım 1912).

⁸⁵ KMMA, Zarf nr. 50, Belge 33 (3 K.evvel 1330 / 16 Aralık 1914).

⁸⁶ Bu alay hk. bkz: Cemal Paşa, *Hâtîrât 1913-1922*, Dersâadet 1922, s. 115, 135; Veled Çelebi İzbudak, *Hatıralarım*, İstanbul 1946, s. 54-55; A. Gölpınarlı, a.g.e., s. 177-178; Nuri Köstüklü, "Balkan ve I. Dünya Harplerinde Mevlevîhâneler", *XII. Türk Tarih Kongresi Ankara 12-16 Eylül 1994, Kongreye Sunulan Tebliğler*, III, Ankara 1999, s. 1138-1139; Metin Akar, *Veled Çelebi İzbudak*, Ankara 1999, s. 40-42.

⁸⁷ A. Süheyl Ünver, *Edime Mevlevîhânesi*, Süleymaniye Kütüphanesi, A. S. Ünver Bağışı, Def. nr. 59. Burada alaya katılan şeyhlerin ve maiyetlerindeki derviş adedinin bir listesi verilerek toplam 1023 kişi olduğu tespit edilmiştir.

⁸⁸ Torunu Mehmet Ünsal Bey'de bulunan fotoğraf.

⁸⁹ A. S. Ünver, a.g.e.; Aynı yazar, "Osmanlı İmparatorluğu Mevlevîhaneleri ve Son Şeyhleri", *Mevlana Güldestesi*, Konya 1964, s. 33 dn. 19.

⁹⁰ A. S. Ünver, "Osmanlı İmparatorluğu Mevlevîhaneleri ve Son Şeyhleri", s. 33.

Osman Bey:

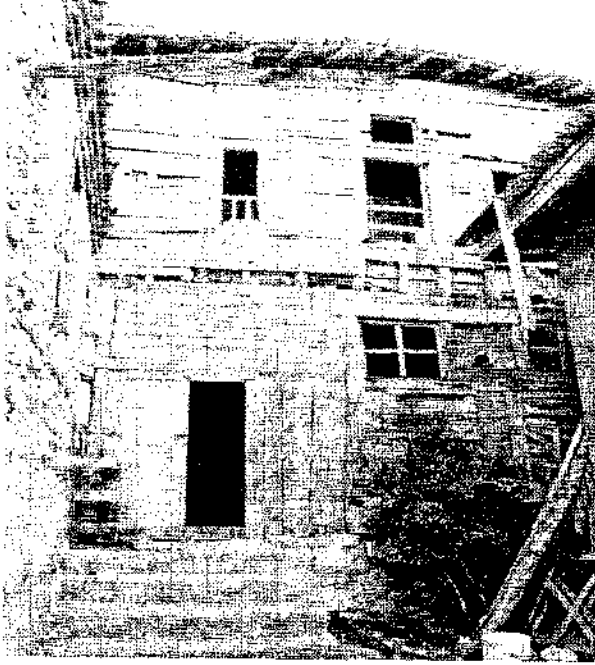
Yusuf Dede'nin vefatından sonra, Yahya Efendi'nin yaşı hâlen küçük olduğu için, Konya'dan bu defa Osman isimli bir zat vakâleten gönderilmiş. Ancak o Eğirdir'de birkaç yıl kaldıktan sonra ayrılmıştır⁹¹.

Sonuç olarak Eğirdir Mevlevihânesi, Mevlevî kaynaklarının söylediği gibi XVI. yüzyılın ilk yarısında Dîvâne Mehmed Çelebi tarafından değil, burası ile ilgili olup az bilinen bir vakfiye tanıtılıp tahlil edilerek XIV. yüzyılın başında Sultan Veled tarafından kurulduğu tespit edilmiştir. Bu vakfiyeye konu teşkil eden arazinin önce Germiyanoğlu Musa Bey tarafından temlik edilme keyfiyeti ve asıl vâkıfın kimliği ortaya konmuştur. Mevlevihânenin yeri belirlenmiş ve bugünkü durumu hakkında bilgi verilmiştir. Arşiv kaynakları taranarak, mevlevihânenin gelir vakıfları ile burada şeyhlik yapan 18 kadanının kimlikleri tespit edilip tanıtılmaya çalışılmıştır.

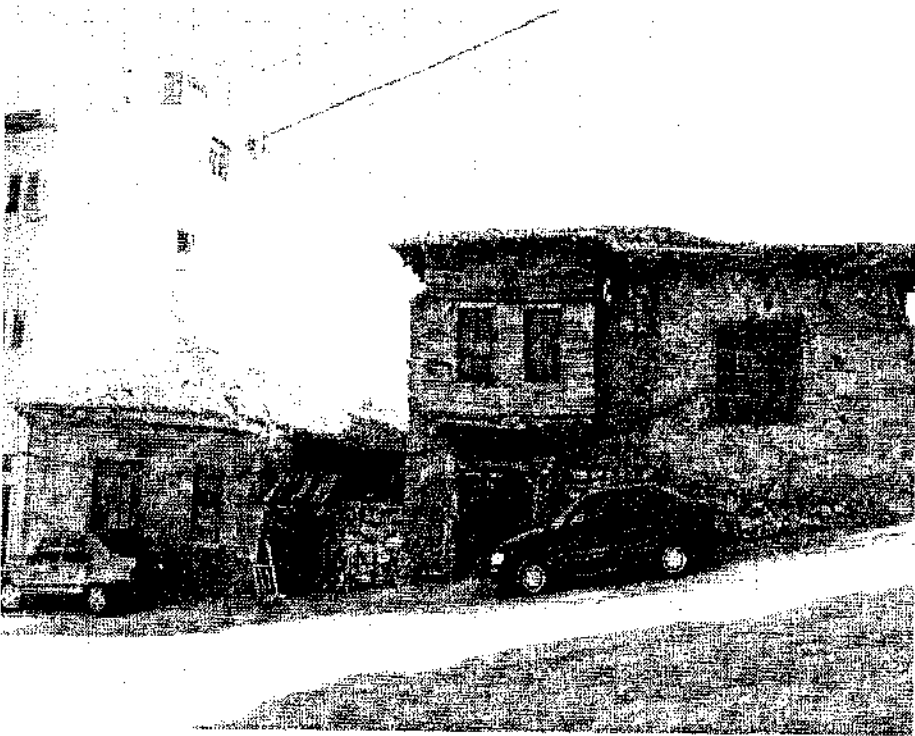

1) Germiyanoğlu Musa Bey'in temlik ettiği araziye vakfeden Sultan Veled'in 765 (1364)'te yenilenen vakfiyesinin sureti.

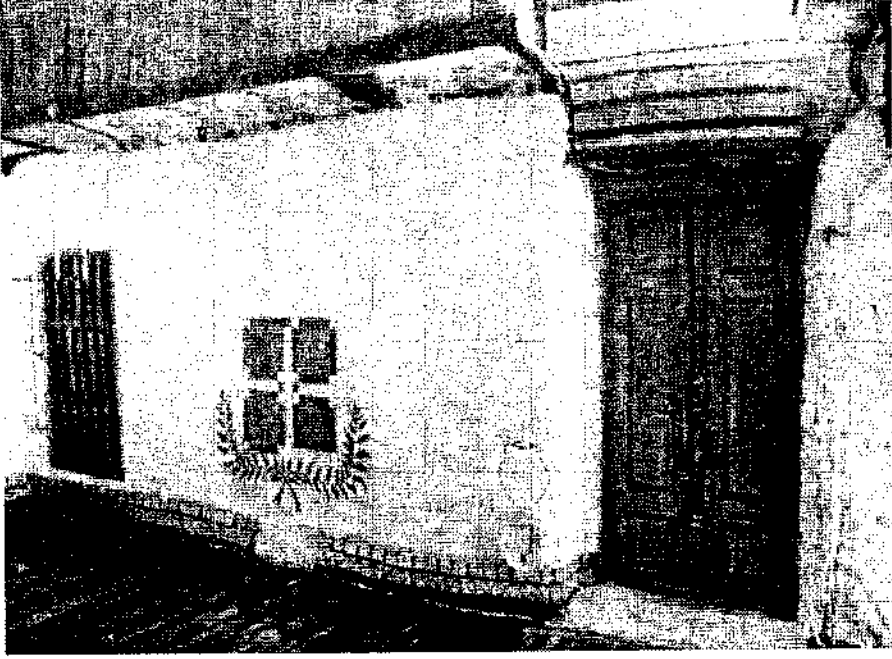
⁹¹ Meliha Ünsal Hanım, oğlu Mehmet Ünsal Bey ve Meliha Hanım'ın yeğeni Doğan Çelik Bey'in verdikleri bilgiler.

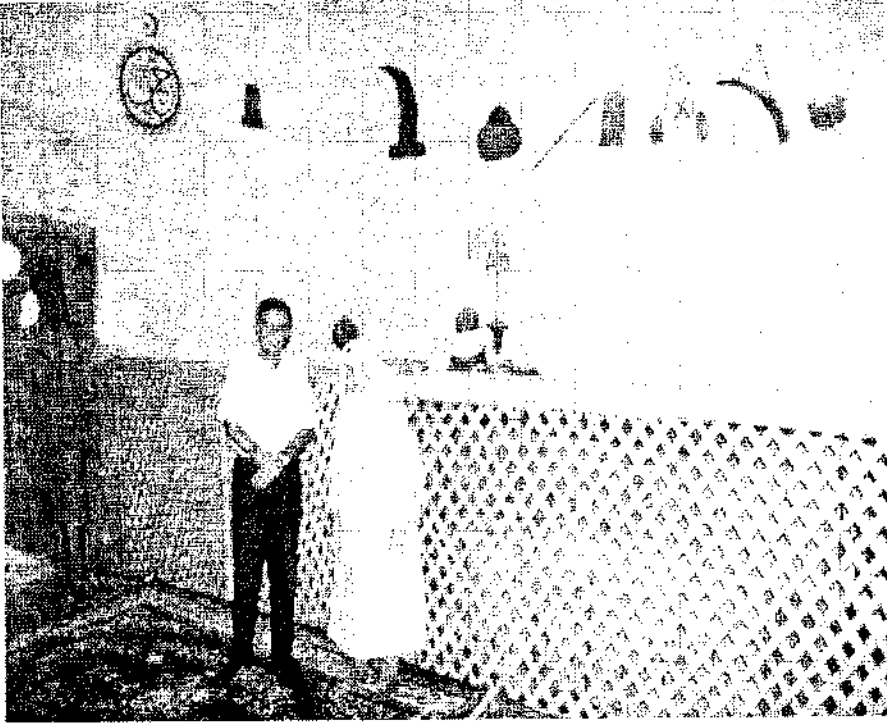
2) Eğirdir Mevlevihânesi'nin girişi.

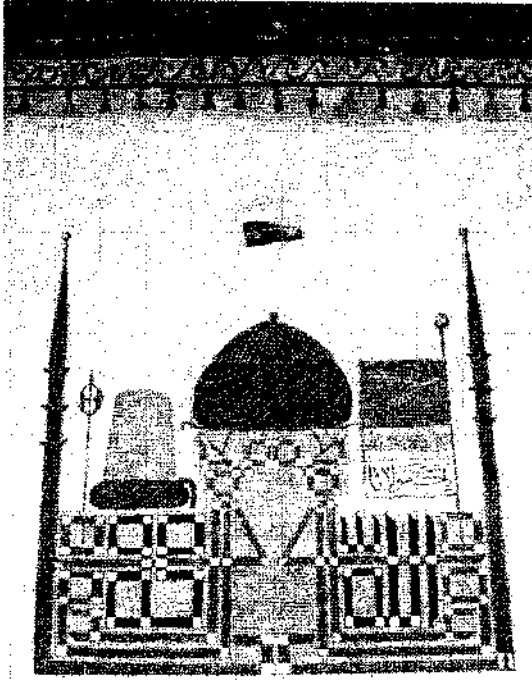
3) Eğirdir Mevlevihânesi'nin bitişiğindeki şeyh ailesine ait evler; sağda üst tarafta Yukarı Hamam'ın metruk arsası bulunmaktadır.

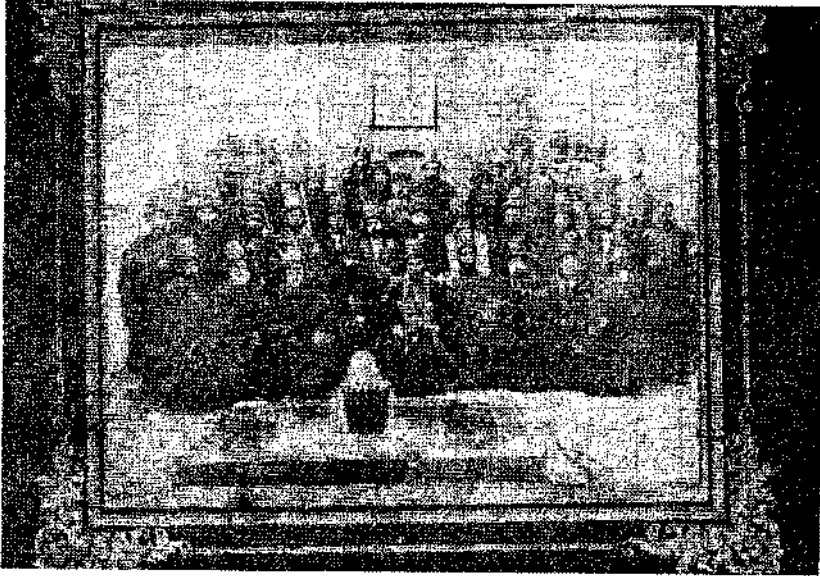
4) Türbenin kapısı ve hâcet penceresi.

5) Türbede Seyfullah Dede'nin (?) sandukasının önünde Meliha Ünsal Hanımefendi ile.

6) Semâhânenin batı duvarındaki kalem işi kompozisyon.

7) Birinci Dünya Savaşı'nda Suriye Cephesine giden *Mücâhidîn-i Mevleviyye Alay*'na katılan mevlevî şeyhlerinin 1333(1917) yılında Halep'te çekilmiş toplu fotoğrafı (ikinci sırada soldan 4. kişi Şeyh Osman Nuri Dede'dir).